

Σειρά ποντιακῶν λαογραφικῶν ἐμπομπῶν τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντίων"
ἀπὸ τὸν ραδ. σταθ. Μακεδονίας Ε.Ι.Ρ.

Εμπομπή 42α 18-7-1970

..... Σ Η Μ Α
.....

Ποντιακοὶ ἀντίλαλοι. - Λαογραφικὴ ἐμπομπὴ τοῦ Συλλόγου "Φάρος Ποντίων". - Κείμενο καὶ ἐπιμέλεια Στάθης Εὐσταθιάδου. -

..... σὲ μακρόσυρτο ἦχο, μουδούνια κλπ.

Ἀντίλαλοι... ἀναμνήσεις... νοσταλγίες... καημοὶ

..... σὲ γοργό ρυθμό, ἡρωϊκὸ
.....

Ἀθάνατοι ποντιακοὶ θρύλοι καὶ παραδόσεις

..... τὸ σῆμα σβῆνει
.....

0.-

Στὸν ποντιακὸ ἑλληνισμό τῆς περιοχῆς Νικομήδειας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶναι ἀφιερωμένη ἡ σημερινή μας ἐμπομπή.

..... λύρα σὲ ὑπόκρουση
.....

Ἀπὸ τὴν Κορδνιζα Τραπεζοῦντος ξεκίνησαν. Ἔτος 1840. Ἡ μανία τοῦ καταικτητῆ τοὺς ξεριζώνει ἀπὸ τὸν τόπο τους. Καὶ ἀρχίζει ὁ Γολγοθᾶς τους. Πορεύονται πρὸς τὴν περιοχή Κοτυόρων, Ὀρτοῦ. Ἐγκαθίστανται στὴν ἐπαρχία Φάτσας, στὸ χωριὸ Μπουλαμάν, καθὼς διηγοῦνται οἱ φορεῖς τῶν παραδόσεων.

Οἱ καταδιωγμένοι ἀπὸ τὴν Κορδνιζα Πόντιοι παραμένουν στὴν ἐπαρχία τῆς Ὀρτοῦς "Φάτσα" περὶ τὰ 40 χρόνια. Ξεριζώνονται κι' ἀπὸ ἐδῶ. Δοκιμάζονται τώρα σκληρότερα, ὅπως θὰ δοῦμε.

..... ἡ λύρα σταματᾷ
.....

Στὴν ἐπαρχία Φάτσας τῆς Ὀρτοῦς οἱ Πόντιοι πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Κορδνιζα Τραπεζοῦντος ζοῦσαν σὰν πραγματικοὶ εἰλωτες. Τοὺς παραχωρήθηκαν λιγοστά καὶ ἄγωνα χωράφια. Ἀναγκάζονταν λοιπὸν νὰ νοικιάσουν τσιφλίκια τῶν Τούρκων. Ὅμως ὁ ἀφέντης ἦταν σκληρὸς καὶ ἀδίκος. Συχνὰ ἄφηνε τὰ κοπάδια του - χιλιάδες αἰγοπρόβατα - μέσα στὰ νοικιασμένα ἀπὸ τοὺς Ποντίους χωράφια του. Τὸ καιὸ παραέγινε. Κράτησε 40 ὁλόκληρα χρόνια. Τὸ 1880 ἡ ψυχὴ τοῦ ραγιά ξέσπασε μὲ ἀγανάκτηση. Ἀντιτάχθηκε στὴ βία. Ἐπληροδόθησε συμπλοκὴ ἀνάμεσα στοὺς Ποντίους καλλιεργητὰς καὶ τοὺς Τούρκους τσοπάνους, ποὺ μὲ παράνομο καὶ ἀνθρώπινο τρόπο κατέστρεφαν τὰ σπαρτά τῶν Ρωμιῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα

ήταν οδυνηρό για τους Ποντίους. Άρχισε ένας άγριος έξοντωτικός διωγμός τους από το οθωμανικό κράτος. Αναγκάστηκαν να πάρουν τα βουνά. Οι αρχές τους επεκήρυξαν. Οι ήρωες οι αγωνιστές, μπροστά στην υπέρτερη υλική βία του κατακτητού, αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν με εντιμώτατους όμως όρους. Με τον χρηματισμό και την εξαγορά των αρχών εξησφάλισαν την χορήγηση εις αυτούς άμνηστειας. Η πράξη του μεσολάβηση του τότε Νομάρχου Σαμφούντος έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο. Οι ενέργειές του κοντά στον Γενικό Διοικητή Τραπεζούντος ήταν εύστοχες και αποτελεσματικές.

Αλλά οι άμνηστευθέντες Πόντιοι, μετά τις προστριβές τους με τις τουρκικές αρχές, δεν μπορούσαν πια να μένουν στην έπαρχία Φάτσα της Όρτοϋς. Η ζωή τους έκινδύνευε κάθε μέρα. Έτσι, περί τις 100 οικογένειες, με επί κεφαλής τον Ιερέα Παπα-Γιάννη Παπαδόπουλο, ξεριζώνονται και πάλι από τις έστίες τους. Τούτη τη φορά θα βγούν από τη χώρα του Πόντου. Όσοι πόροι μέρες όλόκληρες, περνούν τα σύνορα του Πόντου και φθάνουν στο νομό Νικομήδειας Μικράς Ασίας το 1880. Έγιναν ^{ορίσαν και} ~~ορίσαν και~~ στην έπαρχία "Ατάπαζα". Στόν τόπο τουτο θα παραμείνουν μέχρι τον τρίτο ξεριζωμό τους το 1922. Οι έκτός Πόντου τουτοι Πόντιοι Ατάπαζαρχήδες, καθώς και εκείνοι της περιοχής Νικομηδείας Προύσσης, διετήρησαν τις ποντιακές ^{τους} ~~παραδόσεις~~ ~~ως τέ τέ~~ ~~και~~.

... .. άσκος - Τύμπανο (δύο μελωδίες χωρίς τραγούδι)

Στην έπαρχία Ατάπαζα της Νικομήδειας Μικράς Ασίας οι Πόντιοι πρόσφυγες από την Φάτσα της Όρτοϋς ίδρυσαν 15 χωριά, τα εξής: Κεστανέκουναρ, Κιραζλή, Καράμπελιτ', Τσοπάνγιαται, - δύο χωριά με την ονομασία αυτή - Κουρούτερε, Πάραλη, δύο χωριά με την ονομασία Γενήταγ, Αρτήτζπελη, Γιασλίνετσι, Σούπαται, Κουρούμεσε, Τσατάλβαζ και Αχταε. Η περιοχή όλων αυτών των ελληνικών χωριών αποτελούσε ιδιαίτερο τμήμα της έπαρχίας Ατάπαζα και είχε την ονομασία "Καράσου".

Ἡ περιοχή "Καράσου" τῆς ἐπαρχίας Ἀτάπαζαρ ἦταν δασώδης. Οἱ Πόντιοι, μέ τόν ἐρχομό τους ἐκεῖ, ἐξέχέρωσαν ἀριστέες δασικές ἐκτάσεις. Τίς μετέτρεψαν σέ γόνιμους ἀγρούς. Ἐχτίσαν ξύλινα σπίτια, ἐκκλησίες καί σχολεῖα. Στήν οἰκοδόμησιν τοῦ ἁγρίου περιβάλλοντος πρωτοστάτησε ὁ θρυλικός Παπα-Γιάννης. Βοήθησε καί μέ τήν προσωπική του ἐργασία ἀκόμη. Οἱ Πόντιοι Ἀτάπαζαρλήδες τόν ἀνεγνώριζαν ὡς ἡγέτη τους. Τόν περιέβαλαν μέ σεβασμό, ἐκτίμησιν καί ἀγάπην.

. ΛΥΡΑ - ΤΡΑΓ

Πρέπει νά σημειώσωμε, ὅτι τήν πρώτη ἐγκατάστασιν Ποντίων στήν περιοχή Ἀτάπαζαρ ἀκολούθησε ἡ ἀφίξη καί ἄλλων Ποντίων προσφύγων ἀπό τήν Φάτσα τῆς Ὁρτοῦς. Ἦρθαν κατόπιν καί ἄλλοι.

Ἀπό τήν περιοχή Ἀτάπαζαρ, μερικοί ἀπό τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν, ποὺ ἀναφέραμε, μετακινήθηκαν στό τμήμα μεταξύ Νικομήδειας καί Προῦσσας. Ὁ συνολικός πληθυσμός τῶν Ποντίων στό νομό Νικομήδειας ἀνῆλθε τελικά σέ 15.000 περίπου. Οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, κάτοικοι τοῦ ἰδίου νομοῦ, ἔφθαναν τίς 70.000 (ἐπὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ 400.000) περίπου, λίγο πρὶν ἀπὸ τόν ξεριζωμό τοῦ 1922.

. ἀσίδες-τύμπανο

Τὰ ποντιακά χωριά τῆς περιοχῆς Καράσου ἐπαρχίας Ἀτάπαζαρ Νικομήδειας ἀπῆχαν ἀπὸ τόν ποταμό Σαγγάριο, κατὰ μέσον ὄρον, περί τὰ 12 χιλιόμετρα. Τό πιδ κοντινὸ ἀπῆχε 5 χιλιόμετρα. Ὄταν τὸ 1920-21 ὁ ἐλληνικός στρατός ἐπλησίαζε τόν Σαγγάριο ποταμό, οἱ Πόντιοι Ἀτάπαζαρλήδες ἀφῆλσαν κάθε κίνδυνον καί ἄρχισαν τήν ὁργάνωσιν ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητῆ. Ἀλλὰ ὁ ἀγῶνας τους, μέ τήν γνωστὴ δυσμενῆ εξέλιξιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, πνίγηκε στό αἷμα. Ἐκατὸν τόσα παλληκάρια ἀπὸ τὸ Καράσου σύρθηκαν στή σφαγή. Μαρτύρησαν στό γιὰλὸ τῆς Μαύρης θαλάσσης, σέ ἀπόστασιν 12 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τὰ χωριά τους, ποὺ λεηλατήθηκαν καί αὐτά. Τὰ τραγικὰ ὅμως αὐτά γεγονότα δέν πτοοῦσαν τοὺς Ποντίους Ἀτάπαζαρλήδες. Ἡ πίστις τους στίς παραδόσεις τοῦ Γένους παρέμενε ἀκλόνητη.

. ΛΥΡΑ - ΤΡΑΓ

Στήν περιοχή Καράσου 'Ατάπαζαρ ή παράδοση διέσωσε ένα ποντιακό τραγούδι, πού αναφέρεται σέ ένα απλό περιστατικό τής ζωής. Με τόν καιρό όμως τό τραγούδι απέκτησε συμβολικό περιεχόμενο. Τό περιστατικό έχει ως εξής: Τρεῖς Πόντιοι, ἐνῶ προχωροῦν μέσα στή νύχτα, συναντοῦν περιοχή γεμάτη μέ φουντούκια. Είναι τουρκικῆς ιδιοκτησίας. Θέλουν νά μποῦν μέσα καί νά πάρουν μιὰ φούχτα, μονάχα μιὰ φούχτα φουντούκια. Ένας ἀπό αὐτούς εἶναι λυράρης καί έχει καί τή λύρα μαζί του. Συμφωνοῦν λοιπόν, οἱ δύο νά πλησιάσουν μιὰ φουντουκιά καί ὁ τρίτος, ὁ λυράρης, νά μένη στό δρόμο, ὥστε, ὅταν ξαφνικά δῇ τόν Τοῦρκο ιδιοκτήτη νάρχεται, νά παίξει τή λύρα του, γιά νά πάρουν τή σχετική ἐλδση οἱ ἄλλοι δύο. Θά τραγουδήσῃ καί ἀνάλογο δίστιχο. Έτσι καί ἐγινε. Φάνηκε ξαφνικά ὁ ιδιοκτήτης: Ὁ Πόντιος λυράρης ἄρχισε νά παίξει, τραγουδώντας ταυτόχρονα ...

. λύρα σέ ὑπόκρουση

"Ε ε ἔρται καί στέκ'φυγάτε:....

. ΛΥΡ - ΤΡΑΓ

Στό ἀκουσμα τοῦ συνθήματος, ὅτι ἔρχεται ὁ ιδιοκτήτης, οἱ δύο Πόντιοι ἀπομακρύνονται γρήγορα γρήγορα ἀπό τήν φουντουκιά, ἀλλά... .. ξαφνικά τό σύνθημα καί ὁ ἦχος τής λύρας μεταβάλλονται. Ὁ ἀνυποφύλαστος Τοῦρκος ιδιοκτήτης ἐνθουσιάσθηκε ἀπό τόν σκοπό τής λύρας καί ἄρχισε νά χορεύῃ, ὅποτε... ὁ λυράρης τραγουδώντας λέει...

. λύρα σέ ὑπόκρουση

Χορεύ' καί στέκ'σερέφτεν..., δηλαδή τώρα χορεύει, μαζέψτε φουντούκια.

. ΛΥΡ - ΤΡΑΓ

"Όταν ὁ Τοῦρκος ιδιοκτήτης τής φουντουκιάς κουραζόταν ἀπό τό χορό καί ξεκινοῦσε γιά τή φουντουκιά, ὁ λυράρης ξαφνικά τραγουδοῦσε πάλι τόν πρῶτο στίχο...

. ΛΥΡ - ΤΡΑΓ

"Ε ε ε ἔρται καί στέκ'φυγάτε:

Κι' ὅταν, παρασυρόμενος ἀπό τή λύρα, πάλι χόρευε, εἶχε σειρά

ὁ δεύτερος στίχος....

Χορεύ καὶ στέμ',σερέφτεν....,

. λύρα σέ ὑπόιρουση

~~Με τὸν τρόπο αὐτὸν οἱ δύο Πόντιοι κατάρθωσαν νὰ πάρουν μετὰ
φροντὰ φουντούκια. Τὸ περιστατικὸ βέβαια, ὅν πρᾶξη ἀπαράδεκτη, κατα-
κρήθηκα ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη. Ἀλλὰ τὸ τραγούδι, ^{τὸ περιστατικὸ αὐτὸ} ^{ἐννομο} ~~μέ τὸ περιστατικὸ~~ του πε-
ριεχόμενο, διατηρήθηκε. Πῆρε ^{ἕως} ~~ἄλλο~~ νόημα. "Ἐγινε ^{δῆμα} ~~μέσω~~ προφυλάξεως σέ ὥρα
κινδύνου, ^{ὅταν} ~~ὅταν~~ ξαφνικὰ ἐμφανίζονταν ὄργανα τοῦ κατακτητῆ μέκαρές δια-
θέσεις, τὴν ὥρα πού οἱ Πόντιοι διασκεδάζαν, τότε ἀκριβῶς, ὁ λυράρης,
παίζοντας καὶ τραγουδώντας τὸν στίχο...~~

"Ἔρται καὶ στέμ'φυγάτε: ἔδινε τὸ σύνθημα γιὰ τὴ
διάλυση τῆς διασκεδάσεως. "Ὅταν πάλι ὁ κίνδυνος ἀπομακρύνονταν, τρα-
γουδοῦσε τὸ δεύτερο, πού τώρα εἶχε ἀλληγορικὴ ἔννοια.

. ΛΥΡΑ - ΤΡΑΓ

Στὴν περιοχὴ Καράσου Ἀτάπαζαρ εὐδοκίμοῦσαν ὅλα τὰ ὀπωροφόρα
δένδρα. Τὸ κλίμα ἦταν πολὺ ὑγιεινὸ. Περί τὰ 800 μέτρα τὸ ὑψόμετρο κατὰ
μέσον ὄρον. Ὑπῆρχε στὴν περιοχὴ σπουδαῖο μεταλλεῖο. Οἱ κάτοικοι ἀσχο-
λοῦνταν μέ τὴν γεωργία, κτηνοτροφία καὶ ἰδίως μέ τὴν ὑλοτομία. Ὁ τό-
πος παρήγαγε ἄφθονη ἐμπορεύσιμη ξυλεία. Οἱ ἴδιες κοινωνικὲς καὶ κλι-
ματολογικὲς συνθῆκες ἐπικρατοῦσαν καὶ στὴν περιοχὴ μεταξύ Νικομή-
δειας καὶ Προύσσας, ὅπου κατοικοῦσαν Πόντιοι.

Σημειώνομε, ὅτι οἱ Πόντιοι στὸ νομὸ Νικομήδειας Μικρᾶς Ἀσίας,
συνέχιζαν τὴν παράδοση τῶν προγόνων τους μέ τρόπο θαυμαστό. "Ἦξεραν
ὅλοι τὴ δραματικὴ ^{πορεία τῆς γενιᾶς τῆς} ~~ταύτης ἱστορίας~~, πῶς, ~~φεύγοντας~~ ^{φύγοντας} ἀπὸ τὴν Κορόνιζα Τρα-
πεχοῦντος, ~~ἔφθασαν~~ ^{ἔφθασαν} στὴ Φάτσα τῆς Ὀρτοῦς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ~~πᾶσαν~~ ^{πᾶσαν} τὴν δρό-
μον ~~ἐξῆλθον~~ ^{ἐξῆλθον} ἀπὸ τὴν ~~ἐξοδὸν~~ ^{ἐξοδὸν} τοῦ Πόντου, ~~καὶ ἀφ' οὗ καὶ νῦν~~
~~κατοικοῦν τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν.~~

Διετήρησαν τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά τους, τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τρα-
γούδια τους, τὴ λύρα, τὴν τούλουμπαν, ἀσκό δηλαδή, τὸν ζουρνᾶ μέ τὸ
νταούλ καὶ τὴν κεμανλίν, ἓνα εἶδος λύρας, μέ πέντε ὅμως χορδές καὶ μέ
ἄλλες τρεῖς κάτω ἀπὸ αὐτές, οἱ ὁποῖοις ~~ἐπὶ~~ ^{ἀντηχοῦσαν} μέ τὴν ἐπί-

